

ՅԱԻԵԼՈՒԱՆ «ԼՈՒՄԱՅ» ԱՄՍԱԴՐԻ

ALFRED TENNYSON

* Յ Ի Շ Ա Տ Ա Կ Ի Ն

I N M E M O R I A M

Ա. ԳՂԻԽՆԷԳ ԲՆԱԳԵԻԳ

Թարգմանեց Աբրահամ Մելիք-Ջանեանց

Արագածիկ Ա. Զուլաթեյանի, Նիկ. 21.

Թ Ի Շ Ի Կ 1906

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Տէննիսօնը (1809—1821) հանգուցեալ Վիգտորիա Թագուհու պալատական երգիչն (Poet Laureate) էր: Տասն և իններորդ հարիւրամեակը Մեծն Բրիտանիայի համար նշանաւոր էր հռչակաւոր հեղինակներով, բանաստեղծներով ու գիտնականներով, բայց Քնչ մի ժամանակակից բանաստեղծի ստեղծագործութիւնը չէ ունեցել այն խոր և մնայուն ազդեցութիւնը ընդհանուր անգլո-սաքսօնեան ցեղի վերայ, ինչպէս Տէննիսօնինը:

Jn Memoriamը Տէննիսօնի գլուխ գործոցն է: Անգլիացիների կարծիքով դա «մեր դարի պօէման» և անգլիախօս հասարակութեան հաւատքի սիմվոլն է: Այս ժամանակակից սաղմոսները մեծ ոգևորութեամբ ընդունուեցան ոչ թէ միայն ժողովրդի, այլ և մեծահամբաւ գրագէտների ու գիտնականների կողմից: Մեծանուն Գարլայը ի միջի այլոց գրում է՝ «Տէննիսօնի սքանչելի «Jn Memoriam»-ը» «կարդում եմ անդադար, առանց ձանձրանալու և պիտի կարդամ այնքան, մինչև որ իւրաքանչիւր տողը սեպհականեմ, իւրացնեմ»: Չարլս Քինկլային մի ընդարձակ մատենախօսութեան մէջ յայտարարում է, թէ «այս պօէման կարող ենք ամենայն իրաւամբ հաւանար դասել Շէքսպիրի սօնէտների հետ»: Ուշադրութեան արժանի մի փաստ էլ սա է, որ ինչքան էլ այս բանաստեղծութիւնը շատերին վերացական թուի, այսուամենայնիւ շատ ազատամիտ գիտնականներ մեծ հիացումով են խօսում դորա մասին—օրինակ, Հաքսլին, Հերշլը, Օվըն ու Թինդալը: «Չըկայ, ասում է վերջինը, ինձ ծանօթ պօէմաների մէջ մէկը, որ այսպէս գեղեցիկ, մաքուր և ուժեղ լինի»:

Jn Memoriam-ի մէջ Տէննիսօնը պախարակում է ամեն տեսակ ձեապաշտութիւն ու կրօնամոլութիւն. նա իսկական կրօնասէր է, առանց ճգնաւորի պէս մոլեռանդ լինելու: Չատագովում է միայն այն, ինչ էական ու իսկական է կրօնքի մէջ: Նա իբրև ճշմարիտ բանաստեղծ՝ հաւատում է, թէ մարդկային կեանքը չի սահմանափակւում գերեզմանով. մահը նորա համար նշանակում է «դէպի առեջ»:

Նա սիրում է անհունապէս մայր բնութիւնը, փառաբանում է գիտութիւնը, դրուատում է մարդկային սէրը, նկարագրում է այդ սիրոյ ոյժն ու զօրութիւնը, ձգտում է գէպի վեր, թափանցում է բնութեան և հոգու ծածուկ խորքերը: Նա դուրս է թափում սրտի վառվռուն զգացմունքներ, տալիս է կեանքի վերաբերեալ ամենակարևոր հարցեր, առաջ է բերում թեր ու դէմ կարծիքներ—խառն ի խուռն, իրար ետևից, այնպէս որ լուրջ և ուշադիր ընթերցողը կամայ-ակամայ պէտք է կանգ առնի ու մտածէ:

Յn Memoriam-ը համարւում է իր տեսակի մէջ անզուգական. դա մի հրաշալի ներբող է, որ բանաստեղծը ձօնել է իր սիրած ու պաշտած ընկեր-բարեկամին—մի ներբող, որի ընդմանը ոչ մի բանաստեղծի 'գրչից չի արտադրուել: Տէնիսօնի այդ բարեկամը կոչւում է Արթուր Հալլամ, նշանաւոր պատմագիր Հալլամի որդին, ուսանում էր Տէնիսօնի հետ միասին Բէմբրիջի համալսարանում, ուր և իրար հետ բարեկամացան փոխադարձ սիրոյ ամենասերտ կապերով: Նա՝ բանաստեղծի այդ «կիսաստուածը» նշանուեցաւ նորա քրոջ հետ, բայց հարսանիքը նշանակուած օրից կարճ ժամանակ առաջ մեռաւ օտարութեան մէջ 22 տարեկան հասակում. դիակը նաւով փոխադրուեցաւ հայրենիք ու թաղուեցաւ Օբլիդօնի եկեղեցում:

Բայց արդեօք բանաստեղծը չափազանցութիւնների մէջ չէ ընկել. միթէ՞ Արթուր Հալլամը իսկապէս արժանի էր նորա շռայլած այդ զովեստներին:—Մենք շատ ժամանակակից վկանների սիջից միայն մէկին կ'ընտրենք, աշխարհահռչակ քաղաքագէտ Գլադստօնին, որ նոյնպէս այդ շնորհալի երիտասարդի մտերիմ դասընկերն էր, հետեաբար լաւ ծանօթ նորան: Մի քանի ամիս նորա մահից առաջ հետեւեալ գրաւոր վկայութիւնն է տուել նորա մասին.—նա (Ա. Հ.) բոլոր դասնողների մէջ ամենաառաջադէմն է, օժտուած այնպիսի գերազանց մտաւոր կարողութիւններով, այնպիսի գեղեցիկ բնաւորութեամբ, որ ամեն մի նորա հետ յարաբերութիւն ունեցողը չէ կարող չազդուել ու չազնուանալ: Նորա քաղցրանուշ ձայնը, նորա դէմքի ազնիւ գծագրութիւնները անգիմադրելի կերպով գրաւում էին բոլոր ընկերների սրտերը: Տասն և չորս տարեկան հասակում թարգմանեց Դանթէի «Ugolino»-ն լատիներէնից յունարէն տաղաչափութեան—ինքը անգլիացի: Տասն և ութը տարեկան էր, երբ գրեց իտալե՝րէն սօնէտներ այնպիսի վարպետութեամբ, որ գրական աշխարհի մէջ հեղինակաւոր Անտօնի Պօնէցցին յայտարարեց, թէ անգլիացի Ա. Հալլամի իտալե-

ընն ոտանաւորները չէ կարելի զանազանել բուն իտալացի բանաստեղծների ոտանաւորներին:

Թարգմանիչը խոստովանում է անկեղծաբար, թէ անկարելի էր լիովին պահպանել բնագրի անհամեմատ բարձր գեղեցկութիւնը հայերէն թարգմանութեան մէջ: Անգլիական լեզուն, այն էլ Տէննիսսոնինը, որ կոչւում է Decorative Poetry ի (պատկերաւոր բանաստեղծութեան)՝ մեծ վարպետը—բաղկանում է գլխաւորապէս միավանկ բառերից, այնպէս որ մեծ աշխատութիւն էր պէտք ուրիշ լեզուի վերածել այս հոյակապ պոէման: Շատ անգամ թարգմանիչը ստիպուած է եղել ընդհատել թարգմանութիւնը, այլեւ չը վերսկսելու մտքով: Բայց In Memoriam կարդալը նորա համար քեղել էր մի անփոխարինելի անհրաժեշտութիւն: Անողորմ մահը նոր էր խլել թարգմանչի սիրասուն անդրանիկ որդի Պ—ին: Ընթերցողը կարող է երեւակայել, թէ այս բանաստեղծութիւնների իւրաքանչիւր տողը ի՞նչ բալասան էր մի որդեկորոյս հօր սրտի վէրքերի համար...

ԱՅՐԱՀԱՄ ՄԵԼԻՔ-ՋԱՆԵԱՆՑ

LORD ALFRED TENNYSON

* Յ Ի Շ Ա Տ Ա Կ Ի Ն

(I N M E M O R I A M)

Անգլիերէն բնագրից բարգմանեց

ԱՅՐԱՀԱՄ ՄԵԼԻՔ - ԶՀԱՆԾԱՆԹ

Մեծ Աստուածորդի, Մէր անմահական,
Թէկուզ չենք տեսել բընաւ քո երես,
Բայց քեզ գրկում ենք հաւատքով միայն,
Քեզ, որ մեզ համար անքննելի ես:

Դու սահմանեցիր թէ լոյս թէ ստուեր,
Մարդ ու կենդանուն դժւ տուիր եւ կեանք.
Մեր գանգի վերայ կան մահու հետքեր,
Դժւ արիր մահը, դժւ արիր եւ գանգ:

Դսւ մեզ չես ուզում թողնել հողի մէջ,
Մեզ ըստեղծեցիր—չբզիտենք ինչո՞ւ.
Մենք խորհում ենք՝ թէ պիտ ապրենք անվերջ,
Դու ըստեղծել ես և արդար ես դու:

Դու մարդկային ես և Աստուածային—
Կատարեալ տիպար, գերազոյն մի մարդ,
Մեր կամքը մերն է. բայց և քո կամքին
Պէտք է խոնարհուի պարկեշտ ու հանդարտ:

Մեր ծրագիրներն հիմք չունին երբէք,
Շեղում են շուտով բուն նպատակից,
Այլ դորանք միայն շողեր են բեկ-բեկ—
Դողդոջուն շողեր քո արեգակից:

Հաւատքը կօգնէ, երբ միտքն է անկար,
Լոկ տեսանելին կարող ենք քննել.
Դու տալիս ես մեզ հաւատքի դամբար,
Որ մեզ դուրս բերի խաւարից անել:

Թող գիտութիւնը զարգանայ անշեղ,
Բայց տո՛ւր՝ երկիւղած լինինք աւելի,
Որ միտք ու հոգի գործեն միատեղ,
Իրար հետ պահեն կապ անխզելի:

Բայց, ով Անսահման, բիրտ ենք ու տգէտ,

Անվախ անուամ կնք քեզ ծաղր ու ծանակ.
Ոհ, օգնիր, ով Տէր, որ տոկանք յաւէտ,
Թող սին աշխարհին լոյս տայ քո ճրագ:

Դու ներող եղիր, թէ ունիմ յանցանք.
Այս աշխատութիւնս ունայն ու տձև
Թէկուզ մարդկանց մօտ գտնի գովասանք,
Բայց ի՞նչ գին ունի իմ ու քո առջև:

Ներիր, որ այսքան տխուր ու տրտում
Երգեր ձօնեցի ընկերիս մահուան,
Անշուշտ նա հիմայ քո մէջ է ապրում,
Ուստի էլ աւել սիրում եմ նորան:

Ներիր, եթէ ես՝ զո՛ւր վայնասունով,
Մերթ մեղանչել եմ ճշմարտութեան դէմ,
Թող քո երկնային իմաստութիւնով
Կրթուիմ ու այդպէս իմաստուն լինեմ:

1 Ես համաձայն հմ այն ¹⁾ պօէտի հետ,
Որ հռչակում է անուշ երգերով,
Թէ մարդ կարող է վեր ձգտել յաւէտ՝
Մեռած «ես» ի դէմ կռիւ մղելով:

Բայց ո՞վ է տեսնում ապագան հեռու,
Եւ կորստի դէմ գտնում մի օգուտ.
Կամ ո՞վ է ձգտում ամուր բռնելու
Արցունքից յետոյ մի վայելք անսուտ:

Թող սէրը վշտին փարէ անարգել,
Թէ ոչ երկուքն էլ կը կորչին իսպառ,
Աւելի քաղցր է սիրել ու զրկուել,
Մահուան դէմ կռուել ու մրցել յամառ,

Քան թէ զուր վատնուած յաղթառատ ժամեր
Ծաղրի բռնեն մեզ ու յանդիմանեն,
— Ե՛մսէք, այս մարդը թէ՛ սիրում էր,
Բայց սիրող սիրտը նուազեց արդէնս:

II ²⁾ Գեղձ մշտադալար, որ բարձրացել ես
Իմ բարեկամիս հողակոյտն ի վեր,
Քո արմատները՝ մի նուրբ ցանցի պէս,
Պատել են ³⁾ Նորա գանգ ու ոսկորներ:

Գարնան ծաղկում են վարդ ու մանուշակ
Զարթնում է կեանքը և աճում նորից.
Եւ ղօղանջում է բօթաբեր զանգակ,
Թէ մահը խից որդուն իր մօրից:

Բայց քեզ արեւը բնաւ չէ խանձում
Եւ չէ տապալում քեզ ոչ մի մրրիկ.
Քո հազարամեայ կանաչ հանդերձում
Դու միշտ փաթաթուած կանգնած ես լռիկ:

¹⁾ Գէօթէն: ²⁾ Ծառի անուն: ³⁾ Բարեկամը:

Դու ծառ միգապատ, ախ ինչքան կուզեմ
Նայել դէպի քեզ, խորհել քո մասին.
Շարժում ես իմ մէջ անուրջներ վսեմ,
Կուզեմ ներսուզուել քո մէջ լիովին:

III Ո՛վ վիշտ անողորմ, իմ չար ուղեկից,
Դու մահազուշակ դաժան բրմուհի,
Մերթ քաղցր է քո շունչ և մերթ թունալից,
— Ի՞նչ ես յորջորջում սուտ ու անտեղի:

— Վերը՝ աստղերից», շնչում է նա,
«Մի ցանց է հիւսուած՝ խառն ու այլանդակ,
Մարող արեւից լաւում են ահա
Գանգատ ու տրտունջ և խուլ աղաղակ.

Ողջ բնութիւնը մի անձն պատկեր,
Նարուսիկ ցնորք ու լոկ մի պատրանք.
Քո սրտից բղխած անլուր մրմունջներ
Տալիս են միայն մի խուլ արձագանք»:

— Միթէ՞ այդ ձայնից խաբուիմ կուրօրէն,
Կամ այդ քրմուհուց սպասեմ բարիք.
Չարտաքսեմ դորան, չըջեմ ես դէն
Իմ սրտի դռնից որպէս մի չարիք:

IV Քնին եմ յանձնում իմ ոյժ ու կորով,
Դառնում է կամքըս խաւարին գերի.
Անդեկ նաւակում մենակ նստելով՝
Տալիս եմ ինքզինքս տխուր խոհերի,

Եւ ասում՝ «ինչպէս այս կեանքը տանել,
Երբ իմ սրտիս մէջ չըկայ մի փափագ.
Չեմ իսկ յանդգնում այս հարցը անել,
Թէ ինչո՞ւ թոյլ է իմ սրտի երակ:

Ընդմիջտ զրկուել եմ, ախ, մի էակից,
Որ վաղուց ի վեր թանգ էր ինձ համար.
Սառուց ես կապել, արցունք, իմ ցաւից,
Դէհ, հալուիր հիմայ, ու վաղիր ի վար:

Այսպէս ամպերը իմ սև վշտերիս
Գալիս—անցնում են քնիս մէջ ըստէպ.

Բայց առաւօտը կամքը զարթնելիս՝
Գոչում է՝ «քաջ կաց, կորստի հանդէպ»:

V Երբեմն կարծում եմ, թէ զուր է, որ ես
Խօսքով եմ յայտնում սրտայոյզ իմ սուգ.
Ծով-սրտի խորքը՝ մայր-բնութեան պէս,
Կիսով յայտնի է և կիսով ծածուկ:

Բայց մեր անհանդարտ սիրտ և ուղեղին
Հանգիստ են տալիս երգ ու երգեհոն.
Ներդաշնակ երգի տխուր մեղեդին
Մեղմում է ցաւը որպէս ափիոն:

Խօսքը ինձ համար ձորձի է նըման,
Թէն կոշտ-կոպիտ, բայց տաք է պահում.
Մեծ վիշտը այդտեղ մտած է դարան,
Հազիւ ծալքերից դէպ դուրս է նայում:

VI Մէկը գրում է իր մի նամակում,
Թէ «մահը մէկ է բոլորի համար,
Եւ բարեկամներ դեռ շատ են մնում».
— Բայց յարդը Թրբ է հացին հաւասար:

Թէ մահը մէկ է, անխուսափելի —
Դա ինձ չէ տալիս ոչ մի սփոփանք,
Այլ դա ինձ համար ցաւ է աւելի,
Որ ո՛ր չէ անցնում խլում է մի կեանք:

Ո՛վ հայր, քո որդուն քաջ ու անձնուրաց,
Դու նուիրել ես քո հայրենիքին,
Ձեռքիդ բաժակը դու դեռ չըխմած՝
Նա մի գնտակից փուռւմ է գետին:

Ո՛վ մայր, դու Տէրից հայցում ես անվերջ,
Որ նաւորդ որդիդ չըտեսնէ աղէտ.
Բայց դեռ ներսուզուած քո աղօթքի՝ մէջ՝
Նորա նաւակը խրտւմ է անհետ:

Դեռ չըգիտէի ես էլ ձեզ նման,
Թէ անդարձ կորաւ իմ սիրոյ ընկեր,
Այլ միշտ միամիտ մինչ վերջին վայրկեան՝
Յօրինում էի մեկանոյշ երգեր:

Ես կարծում էի, թէ նա պիտի գայ,
Այսօր կամ վաղը երգս լսելու,
Դուրս էի գալիս, որ ճամբի վերայ
Վազեմ ու ասեմ՝ «բարի եկար դու»:

Չըզիտեմ թէ ուր մի հէգ ¹⁾ աղաւնեակ
Նստած սանրում էր ոսկեթել իր վարս.
Ոսկէ յոյսերով, կնքօտ շարունակ՝
Դեռ սպասում էր գեղանի այդ հարս:

Դեռ վառարանը փայլում էր հանդարտ,
Իսկ իր սրտի մէջ սիրակէզ մի հուր,
Եւ մի ժապաւէն ու մի կարմիր վարդ
Առաւ ու պճնեց հերքը ոսկեհուն:

Եւ ասաց, թէ նա այս զարդ ու խոպոպ
Տեսնելիս՝ պիտի համարէ սիրուն—
Ամօթից կարմրեց ու սրտատըրով
Ձեռքի հայելին վար դրաւ իսկոյն:

Բայց, աւանդ, բաղդը կոյր ու չարադաւ
Վճռել էր նէրան մի այլ տխուր վարձ—
Իր սիրականը չէր գալու բնաւ,
Վար ընկաւ ձիուց ու մեռաւ յանկարծ:

Նէ ինչպէս տանէ իր այդ պատուհաս,
Ես ինչով մեղմեմ իմ վիշտ ու թախիծ—
Նա պիտի մընայ ընդմիջտ անմուրազ,
Իսկ ես՝ անընկեր, զուրկ բարեկամից:

VII Մութ փողոցի մէջ մի դռան շէմքին,
Ուր բաղդ ունէի յաճախ գնալու,
Եւ ուր իմ սիրտը զարկում էր ուժգին —
Վանգնած էի ես մէկին ձեռք տալու:

Բայց, անի, իմ ձեռքը էլ բռնող չըկար,
Է՛լ ոչ քուն ունիմ, ոչ ժամ հանգստեան,
Եւ լուսածագին խոնջ ու դողահար
Դռնից ներս մտայ մի գողի նման:

Ա՛խ, նա այստեղ չէր, բայց որպէս մի ծով

¹⁾ Բարեկամի նշանածը, որ Ցէնխասնի քոյրն էր:

Ետում է կեանքը հեռու վայրերում.
 Եւ խաւարամած անձրևի միջով
 Փողոցի վերայ նոր օր է ծագում:

VIII Մի ուրախ սիրող վազում է մի օր
 Մերուհու տունը՝ սէր վայելելու,
 Մնում է սառած ու մտամոլոր
 Նէ տունը թողել, չուել էր հեռու:

Եւ ցերեկ օրը դառնում է գիշեր,
 Տուն ու անդաստան՝ թխպամած ու մութ...
 Սենեակ ու սրահ, դաշտ ու հովիտներ
 Շուտ ըստանում են մռայլ երևոյթ:

Այդպէս եւ եւ ես—գեղեցիկ այս վայր,
 Ուր շրջում էինք, չունի հըրապոյր,
 Ա՛խ, նա, որ չըկայ՝ այստեղ ծայրէծայր
 Թառել է հիմայ ամպը սևաթոյր:

Նոյնպէս նման եմ մէկին, որ հանդում
 Պտոյտ է գալիս, որ գտնէ ծաղիկ—
 Մի ծաղիկ, որին խնամք էր տարւում,
 Բայց յորդ անձրևից ծեծուել էր սաստիկ:

Ինձ թւում է թէ բաղդը ճիշտ այդպէս
 Վարուեց իմ ծաղիկ-պոյէզիայի հետ—
 Քո հսկող ձեռքից զուրկ մնալուց դէս՝
 Քամուց շարժւում է և ծեծւում յաւէտ:

Հիմայ տնկում եմ տապանիդ վերայ
 Այս իմ ծաղիկը—վաղուց քեզ ծանօթ,
 Որ գուցէ այդտեղ նոր կեանք ըստանայ,
 Կամ եթէ մեռնի, գէթ մեռնի քո մօտ:

IX Ով նաւ սիգաճեմ, որ լողում ես արդ
 Պերճ Իտալիայից լայն ծովի վերայ,
 Բացի՛ր առագաստ, և բեր ինձ հանդարտ
 Այն սուրբ դիակը—ընկերինս է դա:

Այո, բեր հասցրու մինչև հայրենիք—
 Նորանց, որ իզուր ողբում են յաւէտ,
 Թող յաջող հողմեր և վէտ վէտ ալիք

Քեզ քշեն բերեն այդ նշխարի հետ:

Գիշերը քամին չըգողայ ամուր,
 եւ չը պղտորէ քո գեղ՝ ակօսներ,
 Մինչև լոյս աստղը սիրոյ պէս մաքուր,
 Փայլէ ցողապատ դատիկոնդ իվեր:

Աստղեր, ձեր լոյսը սփռէք ծայրէծայր,
 Ննջիր, ով երկինք, այդ նաւի դիմաց.
 Հանգչեցէք, հողմեր, ինչպէս իմ եղբայր
 Հանգչում է հիմայ մունջ ու լուսկեաց:

Է՛լ չեմ տեսնելու քեզ, ով իմ Արթուր,
 Մինչև կըհասնէ իմ կեանքիս վախճան.
 Քեզ պէս մի եղբօր հւր պտնեմ ես, հւր,
 Սիրելի ես ինձ քնքոյշ մօր նման,

X Լսում եմ, ով նաւ, քո խուլ շառաչիւն,
 Լուռ գիշերուայ մէջ հնչեց քո զանգակ.
 Տեսնում եմ ղեկըդ վարող նաւաստուն,
 Տեսնում եմ նոյնպէս քո լոյս ու ճրբագ:

Դու բերում ես տուն քո ճամբորդներին,
 եւ քաջ նաւաստուն իր խեղճ կնոջ մօտ.
 Նամակներ ունիս կարօտ սրտերին,
 Բայց մեզ համար թնչ. մենք էլ ենք կարօտ,

Աւաղ,—մի դիակ, թող այդ լինի, բեր,
 Սին երազները ամոքում են վիշտ.
 Մենք պահպանում ենք հին սովորոյթներ,
 Դորանք մեր քիմքին հաճելի են միշտ:

—Հողի տակ կուգենք թաղել մեր դիակ,
 Որ տապ ու անձրև խոտ բուսցնեն վերան,
 Կամ տաճարի մէջ սուրբ սեղանի տակ,
 Ուր ճաշակում է հէգ քրիստոնեան:

Բայց ի՞նչքան ցաւ է, եթէ դա թաղուի
 Խորունկ ծովի տակ անհետ ու անտես,
 Եւ ծովամամուռ ու խեցեմորթի
 Փաթաթուին դորան ու պահեն այդպէս:

XI Հանդարտ առաւօտ, չըկայ ոչ մի ձայն,

Պոնջ սրտի համար յարմար տեսնեման...
Դեղնած ծառերից թափւում են միայն
Համեղ պտուղներ, մրգեր զանազան:

Հանդարտ ու անշարժ փշոտ մորենին,
Հովիտ ու անտառ էլ ժած չեն գալիս.
Յողապատ թուփը սարերի լանջին
Կանաչ ու կարմիր գոյներ է տալիս:

Ոսկաղ լեռ ու ձոր, հանդարտ խոտ ու սէզ.
Վաղ-առաւօտեան շողը ջերմաւէտ
Ոսկեղօծում է կալի բարդ ու դէզ—
Եւ ապա խառնւում հեռուն ծովի հետ:

Հանդարտ է օդը, և կամաց-կամաց
Դեղին տերեւներ թափթփում են վար,
Հանդարտ է սիրտս՝ ցաւերով դտուած—
Այդպէս հանգիստը թանգ է ինձ համար:

Հանդարտ է ծովը, միայն թէ հազիւ
Դողդոջ ալին է դէս-դէն ծածանւում.
Սառ ու հանդարտ է ¹⁾ Նորա կուրծքն ազնիւ,
Ա՛խ, ալեաց հետ է միայն բարձրանում:

XII Ահա աղանին բարձրանում է վեր,
Որ տանէ երկինք ցաւագին մի լուր—
Երբ թափ է տալիս իր ուժգին թևեր,
Յիշում եմ Յովրի օրերը տըխուր:

Հոգիս էլ իբրև նոյեան աղանի
Իմ միսն ու մարմին այս մահկանացու,
Իմ ջիղ ու նեարդեր—մի բեռ ձանձրալի—
Թողնում է ետև ու թռչում հեռու:

Այդպէս թռչում եմ դէպի ջինջ հարաւ,
Եւ հասնում մինչև ծովը կապուտակ.
Հեռուից հեռու տեսնում եմ մի նաւ,
Ծովափին կանգնած՝ լալիս շարունակ:

Ասում եմ՝ «ընկեր, դառնում ես դու տուն,
Հասել է արդեօք ցաւերիս վախճան».

¹⁾ Բաբելամի անկենդան կուրծքը:

Օդը կրկնում է այս իմ վայնասուն՝
Հասել է վախճան, հասել է վախճան»:

Ցատկում եմ նաւը և արագ վազում
Մերթ յետ ու առաջ և մերթ դեկի շուրջ,
Ուր սուրբ դիակը տեսնում եմ, ասում՝
«Ա՛խ, լոկ ունէի մի ժամուայ անուրջ»:

XIII Երբ այրի մի մարդ քնի մէջ տխուր
Տեսնում է իր նոր կորցրած ընկերին,
Գրկել է ուզում. բայց, աւաղ, իզուր—
Սկսում է ողբալ ու լալ դառնագին:

Ե՛ս ի՜նչպէս չըլամ, երբ իմ սիրելիս
Թողել է ինձ զուրկ, մենակ ու նկուն.
Երկու ընկերներ իրար ձեռք տալիս
Միայն՝ կը տիրէ խորին լուռթիւն:

Ա՛յսքան էլ մորմոր, այսքան էլ տրտունջ—
Ջուր են ասում թէ «նա կորաւ անհետ».
Անգին էր սիրտը, չունէր լոկ մի շունչ,
Այլ ազնիւ հոգի, որ կապրի յաւէտ:

Եկ, ինձ սովրեցրու, դու, ով ժամանակ,
Թէ կեանքը լուրջ է և հչ թէ երազ,
Ե՛կ, արդ ամեն ինչ տեսնում եմ խառնակ,
Ե՛կ, լալ կարող եմ յետոյ հանապազ:

Միտքըս թռչում է յանկարծ այս ժամում,
Եւ նշմարում է հեռուից մի նաւ—
Որպէս թէ հարուստ բեռներ է բերում,
Բայց, ա՛խ, մի դիակ—միայն վիշտ ու ցաւ:

XIV Եթէ մէկը գար և ինձ լուր բերէր,
Թէ այսօր և եթ ափ ես հասնելու,
Ես կը վազէի այնտեղ անհամբեր՝
Քո խարխիս գցած նաւը տեսնելու:

Եւ կը տեսնէի՝ մարդիկ շարեշար
Ըշտապաւ նաւից ծովափ են իջնում,
Եւ բարեկամներ գրկում են իրար—
Ես կը մնայի տխուր ու տրտում:

Ախ թէ դորանց հեա նա իջնէր ցամաք,
Որ կիսաստուած էր ինձ համար վաղուց,
Եւ ձեռքըս սեղմած՝ երկար ու բարակ
Հարց ու փորձ սկսէր ու անէր զրոյց:

Ես կը պատմէի իրան մի առ մի,
Թէ կարօտ սիրտս հալումաշ եղաւ,
Իսկ նա կը գտնէր շատ զարմանալի,
Որ կրել էի այդքան վիշտ ու ցաւ:

Եւ թէ չը հասնէր վերան պատուհաս,
Աւար չը դնար անողորմ մահուան,
Եւ թէ տեսնէին նորան անփնաս—
Դա չէր թուի ինձ անսովոր մի բան:

XV Մութ արեւուտքից բարձրացաւ մի հողմ,
Սաստիկ գոռում էր, ոռնում այս գիշեր,
Դեղնած տերեւներ ցրուեց ամեն կողմ,
Ագռաւը վախից թռաւ դէպի վեր:

Անտառը սարսեց, ծովը յուզուեցաւ,
Հօտը դաշտի մէջ խառնուեցաւ իրար,
Բաղխեց սար ու ձոր, մեկնեց սրարշաւ,
Մինչև արեւ լոյս թափեց աշխարհ:

Եւ եթէ չասէր իմ ներսը մի ձայն,
Թէ նորա նաւը լողում է մեղմիկ
Լուռ ծովի վերայ—բիւրեղի նման՝
Ես չէի տանիլ այս գոռ փոթորիկ,

Որ դղրդում է աշնան ծառ ու ճիւղ.
Բայց այս տեսնելիս՝ զարթնում է կասկած...
Վշտայոյզ սիրտըս որպէս հրաբուլիս
Ժայթքում է դէպի հրկինք ամպամած,

Ուր ամպը ըստէպ վեր է բարձրանում
Եւ քաշում իր հետ սիրտըս վշտաբեկ
Եւ կուտակւում է մութ արեւուտքում,
Որպէս մի պատնէշ վառ ու հրաշէկ:

XVI Այս ի՞նչ խօսքեր են՝ իմ լեզուից թռան.
—Մեղմ վհատութիւն և ցաւ սոսկալի

Երբ մի կուրծքի մէջ մէկ տեղ կը մնան—
Այսքան էլ վիշտը յեղյեղուկ լինի:

Մարդը մնում է կարծես անտարբեր
Թէ փոթորկալից, թէ պարզ օրերում,
Բայց գիտես թէ ինչ պէս-պէս յուզմունքներ
Վխտում են նորա սրտի խորշերում:

Կամ թէ ասան ինձ՝ միթէ՞ կիմանայ
Մի մեռած ծովի խորամուխ յատակ,
Թէ իր կապուտակ հայելու վերայ
Արտոյտը վերից գցել է շուաք:

Բաղդը ցնցեց ինձ, հարուածեց ուժգին—
Ինչպէս գիշերը մի ժայռ սեպածն
Հարուած է տալիս փոքրիկ նաւակին,
Եւ խիստ ցնցելով՝ խրում է ներքև:

Աւանդ, խառնում եմ ցիր ու ցան մտքով
Սուտ ու ճշմարիտ, հին ու նոր իրար.
Աւանդ, էլ չունիմ ոչ մտքի կորով,
Ո՛չ գիտակցութիւն և ոչ գաղափար:

XVII Ով նաւ բաղձալի, դու յօտենում ես՝
Մի յաջող քամուց առաջ մղուելով,
Եւ իմ աղօթքը՝ մի մեղմ սիւզի պէս,
Քեզ դէպի ասի է բերում ապահով:

Հոգով տեսնում եմ՝ շարժում ես մեղմիկ,
Ներքև հանդարտ ծով, վերև ջինջ կամար.
Ա՛խ, իմ օրերը երկար են ու ձիգ,
Ըշտապիր ու բեր նորա սուրբ նշխար:

Իմ օրհնութիւնը քեզ միշտ ուղեկից—
Որպէս մի պայծառ լուսոյ շառաւիղ,
Որ քեզ գերծ պահէ չար վտանգներից,
Եւ տիւ ու գիշեր ցոյց տայ քո շաւիղ:

Քամին հակառակ ու աղէտաբեր
Թող հանգիստ թողնէ քեզ, ով սուրբ նաւակ.
Եւ ես կաղօթեմ, որ պայծառ աստղեր
Փայլեն քո վերայ գիշեր ժամանակ:

Այդ սուրբ ածիւնը, որ բերում ես դու,
Գոնէ հիմայ ինձ կըտայ սփոփանք,
Նորան ես այստեղ էլ չեմ տեսնելու,
Մինչև վերջանայ որբացեալ իմ կեանք:

XVIII Դա էլ մի բան է, որ նա գէթ հանգչէ
Իր հայրենական օրհնեալ հողի տակ,
Եւ նուիրական իր փոշուց գուցէ
Մլին ու ծաղկին վարդ ու մանուշակ:

Դա չնչին բան է, բայց եւ ցանկալի
Յանձնել ածիւնը այստեղ տապանին,
Որ իր բոլորտիք վայրեր ընտանի
Եւ իրան ծանօթ անուններ լինին:

Հասէք, սուրբ ձեռքեր, կրէք այս գլուխ,
Որ հանգիստ ու մեղմ ննջում է կարծես,
Եկէք, ով մարդիկ, լացէք սըտաբուղիս,
Եւ տեսէք նորա թաղման սուրբ հանդէս:

Ա՛խ թէ կատարուէր իմ վերջին տենչանք—
Այս հաւատարիմ կուրծքին վա՛ր ընկած՝
Ես ներշնչէի սեպհական իմ կեանք—
Մահամերձ կեանքիս այս վերջին իմ կայծ:

Բայց պէտք է տոկամ, որ կեանքի կուտւմ
Գիշ-քիշ կարենամ տանել ցաւ ու վիշտ.
Ոսքը յիշում եմ. բայց, ա՛խ, չեմ լսում,
Դէմքը չեմ տեսնում. բայց յիշում եմ միշտ:

XIX Այն ազնիւ սիրտը, որ էլ չի զարկում,
Գոռ Դանուբ գետը յանձնեց Սեվէրին.
Նորան թաղեցին կանաչ եզերքում,
Ուր որ լսում է ալեաց մեղեդին:

Սերէրնը ծովի դառը ջրի հետ
Շփւում է օրը երկ-երկու անգամ—
Հոռւ է իսկոյն կարկաչող այդ գետ,
Հոռւ են նոյնպէս լեռ ու ձոր փարթամ:

Գետը չի շարժւում, ննջում է կարծես,
Եւ լուռ է որպէս իմ վիշտը անբաւ.

Արցունքը եւ ինձ խեղդում է այնպէս,
Որ խօսք չեմ գտնում երգելու իմ ցաւ:

Ծովի հոսանքը դադար առնելիս՝
Երգում է դետը դարձեալ անարգել.
Եւ իմ ծով սրտից վիշտը ցրուելիս՝
Սկսում է կրկին իմ երգը հնչել:

XX Փոքրագոյն վիշտը, որ խօսք չի գտնում՝
Ազատ պատմելու իր ցաւ ու տրտունջ—
Ծառայի պէս է՝ մի գերդաստանում,
Ուր նորա տէրը պառկած է անշունչ:

Ծառան թափելիս արցունքներ աղի՝
Թեթեւանում է ցաւը անսահման,
Ինքնին ասում է՝ ճշւոյն է կարելի
Պատահել մէկին իմ տիրոջ նման:

Ես էլ գտնում եմ երգի խօսքերից
Մի մխիթարանք՝ թէկուզ վաղանցուկ.
Բայց կայ եւ ուրիշ հոգեմաշ թախիծ
Եւ սառուց կապած դառը արտասուք:

Յրտաշունչ տան մէջ կրակի առջև
Հեգ երեխաներ նստում են տրտում.
Եւ երբ շնչում են նոքա հե ի հե
Կազմւում են մահու ստուերներ օդում:

Չըկայ այդ տանը ազատ ասուլիս,
Տխուր է այդտեղ, կեանքը բացակայ.
Նորա աթոռը թափուր տեսնելիս՝
Ասում են՝ «Մեռան. ի՞նչ բարի էր նա»:

XXI Նորա տապանի թարմ ծղօտներից
Մի քաղցրանուագ սրինգ շինեցի,
Որ ես դուրս թափեմ իմ սրտի թախիծ,
Ու ձօնեմ նորան երգ ու մեղեդի:

Եւ ճամբորդները լսելով իմ երգ՝
Ասում են հպարտ ու խոխտաբար—
«Այս մարդը կանչէ մեզ թոյլ ու պղերգ,
Կը հալի մարդկանց սրտերը իսպառ»:

Ոմանք ասում են՝ լթող տուէք դորան,
 Իր վիշտը կուզէ նա ի ցոյց հանել,
 Որ գովաբանեն ու ասեն իրան—
 «Տեսէք, սա գիտէ ցաւ ու վիշտ տանել»:

Իսկ ուրիշները ասում են խստիւ՝
 «Զուր է զբաղուել սեպհական ցաւով,
 Մինչդեռ ազգերը մղում են կռիւ,
 Մինչդեռ գահերը չեն իսկ ապահով»:

Ինչ ժանանակ է հիմայ ողբալու,
 Մինչ դիտութիւնը հրաշք է գործում,
 Զգտում է դէպի աշխարհներ հեռու,
 Եւ զննում աստղեր կապոյտ երկնքում»:

—«Ինչ էք յորջորջում, մարդիկ կարճատես,
 Երգելս է գալիս և պէտք է երգեմ.
 Հարցրէք սոխակից, թէ ինչո՞ւ այդպէս
 Երգում է անդուլ իր երգը վսեմ»:

—Մէկը ուրախ է, երգում է կայտառ,
 Իր ձագուկները թռան-գնացին,
 Միւսը՝ տխուր ու սրտապատառ,
 Գողացին-տարան իր փոքրիկներին»:

XXII Այն ճամբան, ուր մենք՝ երկուքս միասին,
 Անցանք-գնացինք, հարթ էր ու սիրուն.
 Զորս ողջ տարիներ եկան-գնացին
 Վարդից դէպի վարդ, ձիւնից դէպի ձիւն:

Երբ քաղում էինք ծաղիկ, վարդ ու ծիլ,
 Ուրախ երգերով իրար սիրտ տալիս,
 Գալիս-անցնում էր Ապրիլից Ապրիլ,
 Եւ հրճւում մեր սիրտ Մայիսից Մայիս:

Հասաւ աշունը և այդ մեր ճամբան
 Հինգերորդ շրջան նոր պիտի սկսէր.
 Վառ էր մեր յոյսը, վարդ՝ մեր ապագան,
 Բայց մեր առաջը կտրեց մի ստուեր,

Որ մեզ իրարից անխընայ զատեց,
 Փռեց քո վերայ մի սև վերարկու,

Եւ ծալքերի մէջ քեզ ամուր պատեց,
Դո շրթունքները փակեց իրարու:

Քեզ այնտեղ տարաւ, ուր չէի կարող
Դալ ու քեզ տեսնել կեանքիս ընթացքում:
Ո՛հ, այդ ստուերը՝ որպէս մի չար գող,
Անյայտ տեղ նստած՝ ինձ է սպասում:

XXIII Երբեմն լուռ ու մունջ իմ վշտերի մէջ,
Երբեմն երգելու փափագով վառուած՝
Մեն ու միայնակ քայլում եմ անվերջ
Դէպի ստուերը մութ ու անպամած:

Քայլում եմ յուշիկ այնտեղ, ուր որ կայ
Ամեն կրօնքի գաղտնի բանալին.
Նայում եմ ետեւ, որտեղից եկայ,
Եւ նայում նոյնպէս առջեւիս ճամբին:

Եւ ասում՝ «առաջ մարգից հնչում էր
Դաշտային աստծու քաղցրալուր մրմունջ.
Ներկան գտնում են անցեալից տարբեր,
Առաջ մի տերեւ չէր անշարժ ու մունջ:

Առաջ մղում էր ¹⁾ մէկը միւսին,
Եւ միտքը մտքին լինում էր խթան.
Եւ մի հոգու հետ միւսի հոգին
Անխօս դառնում էր սերտ ու միաբան:

Ի՛նչ լաւ էր ճամբան, ի՛նչ սիրուն ու զով.
Եւ ժամանակի վայելքը՝ անհուն.
Շքեղ գարունը գաղտնի հմայքով
Շարժում էր ստէպ մեր սիրտն ու արիւն:

Արկիւից յայտնուած խորհուրդ ու պատգամ,
Որ երգում էին սէգ Արքադիայում,
Հնչեցնում էինք եւ մենք յարաժամ.
Հայրենի երկրի ծաղկաւէտ վայրում»:

XXIV Բայց իմ երջանիկ օրերը նախկին

¹⁾ Ամբողջ համարի մէջ յիշում է բարեկամի իր վերայ ունեցած ազդեցությունը:

Միշտ անամպ էին և միշտ անմամն—
Սեպթոյր ամպը վաղ-արշալուսին
Զէր գալիս-անցնում որպէս ուրուական:

Թէ ամեն ինչ լաւ ու բարի լինէր,
Այստեղ կըդառնար կատարեալ դրախտ,
Աղամի այգուց զրկուելէն իվեր՝
Մարդը անհաշտ է և կեանքը դժբաղտ:

Արդեօք նոր վիշտը առիթ է տալիս՝
Բարձր դասելու անցեալի բերկրանք.
Արդեօք գտնով և վշտաբեկ հոգիս՝
Ուրախ անցեալից, անհուն սփոփանք:

Արդեօք անցեալը հեռուից հեռու
Միշտ երևում է մաքուր ու փայլուն—
Ինչպէս մեր աչքին աստղը լուսատու
Հեռուից թւում է անբիծ ու սիրուն:

XXV Մեր կեանքի ճամբան հարթ էր ու չիտակ,
Ուր գնում էինք միատեղ առաջ.
Թէպէտ՝ ինչպէս արդ, եւ այն ժամանակ
Լուռ կրում էինք առօրեայ մեր խաչ:

Ես տանում էի բեռս անարգել
Եւ ուրախ որպէս օդաչու թռչնիկ.
Ես սիրում էի իմ խաչը կրել,
Սէրը ինձ համար որպէս զօրավիգ:

Բեռս չափազանց ծանրը լինելիս՝
Սէրը պատրաստ էր իսկոյն օգնելու.
Միւրոյ ընկերս կանգնած էր կողքիս,
Է՛լ ոչ մի կարիք չըկար յոգնելու:

XXVI Տխուր է հիմայ ճամբաս փշալից.
Բայց մարդիկ ինչքան կուգեն թող խօսան,
Ես ցոյց եմ տալու, թէ ժամանակից
Զըպիտի սէրը յաղթուի յաւիտեան:

Եթէ այն աչքը, որ չարն ու բարին
Կըռում է զգոյշ ու շրջահայեաց,

Եւ տեսնում նոյնպէս անտառի միջին
Փտած ծառերը-կանաչով պատած,

Եթէ այն աչքը տեսնում է տներ,
Թէև նորաշէն, բայց արդէն խախուտ—
Բայց չէ նկատում ոչ անկեղծ մի սէր,
Եւ ոչ էլ մի կեանք վեհ ու հանրօգուտ՝

Այն ժամ կուգէի ես վաղ-առաւօտ,
Արփին իր լոյսը չըթափած աշխարհ՝
Ըշտապել դէպի ստուերը աղօտ՝
Այնտեղ ամօթից թաղնուելու համար:

XXVII Ես չեմ նախանձում այն դերի մարդուն,
Որ զուրկ է արգար ցասումից իսպառ,
Ես չեմ նախանձում. երբ մի հէգ թռչուն
Իր փակ վանդակից չէ թռչում անտառ:

Ես չեմ նախանձում այն բիրտ գաղանին,
Որ զուր վատնում է անգին ժամանակ,
Չունի զգացում և խիղճ բնաւին,
Այլ դիշատելու մի անզուսպ փափագ:

Ոչ էլ այն մարդուն, որ, գոհ իրանից —
Չունի ճշմարիտ ու վեհ ձգտումներ,
Այլ բաց թողնելով ճամբան փշալից՝
Վարում է մի կեանք ծոյլ ու անտարբեր:

—Բայց ինձ թոյլ տուէք ասել յայտնապէս,
Թէ շատ աւելի լաւ է ու վայել՝
Սիրել մի անգամ ու լալ ինչպէս ես,
Քան թէ բնաւին սիրած չըլինել:

XXVIII Մօտ է սուրբ օրը, ¹⁾ Բրիստոսի ծնունդ
Լուսինը ծածկո՞ւած, գիշերը անդո՞րը,
Միայն հնչում է՝ հեռուն թունդ իթունդ,
Տօնի զանգակը դէպի սար ու ձոր:

Չորս ձայներ ահա չորս զատ գիւղերից
Ճեղքում են օդը, սուլում ու անցնում.

¹⁾ Առաջին ծննդեան տօնը բարեկամի մահից յետոյ:

Բայց, ախ, չեն հնչում այնպէս բերկրալից
 Եւ այնպէս մաքուր որպէս անցեալում:

Եւ ամեն մի ձայն քամուց թե առած՝
 Թռչում է վերեւ սլաքի նման՝
 — «Կեանք ու հաճութիւն, սէր համատարած
 Եւ խաղաղութիւն հանուր մարդկութեան»

Քնից զարթնեցի ես լալահառաչ,
 Ա՛խ ի՜նչ կուգէի բնաւ չըզարթնել...
 Այս զանգի ձայնը լսելէս առաջ՝
 Ո՛հ թէ կտրատէր այս իմ կեանքի թել:

Բայց ինձ գրաւեց այդ մեղմ դողանջիւն,
 Առաջ դորանից հրճւում էր հոգիս,
 Իսկ արդ, սուրբ գիշեր, կոչնակիդ հնչիւն
 Բերկրանքի տեղակ վիշտ է ինձ տալիս:

XXIX Միայն կըգտնենք սիրտ մաշող թախիծ,
 Որ կողմ էլ դարձնենք այսօր մեր երես —
 Մթթէ կարող է մէկը մեզանից
 Այս տան մէջ տօնել ծննդեան հանդէս:

Այս տօնին չըկայ թանկագին այն ¹⁾ հիւր,
 Որ երգ էր ասում մեզ հետ բարձրագոյն —
 Նա էր մեր միակ ցնծութեան աղբիւր,
 Թէկուզ տօնը կայ, բայց, աւաղ, նա — ոչ:

Դուք զարդարում էք պատշաճ ու վայել
 Սուրբ ոստիկներով Աստուծոյ տաճար —
 Այդպէս ուզում էք Տիրոջ ծառայել,
 Պճնեցէք նոյնպէս մեր դռան կամար:

Այս տան ծառայող ալեգարդ կանանց.
 Հաճոյք է տալիս տօնը այս օրուան.
 Եկէք, պճնեցէք, մի՛ զրկէք նէրանց,
 Նէրանք էլ շուտով կիջնեն գերեզման:

XXX Դողդոջուն ձեռքով պատրաստում էինք
 Դալար դաբնիներ սեղանի համար.

¹⁾ Մեռած բարեկամը:

Բայց ամպը գոռաց ու մթնեց երկինք—
Մանդեան տօնը խանգարուեց իսպառ:

Հին դահլիճներում՝ շարուած թև իթև—
Խաղ էինք անում. բայց լոկ—առերես.
Ա՛ւաղ, թառել էր մեր գլխի վերև
Մոայլ ստուերը մի սև ամպի պէս:

Մենք դադար առինք և մի փոթորիկ
Յանկարծ գլղղեց ցրտաշունչ գետին,
Եւ սարսափահար, անշարժ ու լռիկ
Նստած՝ նայեցինք իրար երեսին:

Նորէն սիրտ առած՝ ազատ, անարգել
Մէկ տեղ սկսեցինք երգել քաղցրալուր—
Այդ երգը նա՛ էր գրել ու երգել,
Բայց նա, որ չըկար, հնչում էր տխուր:

Երգը դադարեց, նորից շունչ առանք,
Մեր սրտին տիրեց մի մեղմ զգացմունք.
Ասացինք՝ «հանգիստ ննջում են ¹⁾ նորանք»,
Եւ լուռ թափեցինք աղէխարշ արցունք:

Կրկին երգեցինք իրար ասելով՝
«Էլ նորանց համար անյատեղ մահ չկայ.
Նորանք վերեւից անփոփոխ սիրով
Նայում են անշուշտ հիմայ մեզ վերայ:

Երկրի կեղտերից զտուած ու մաքուր՝
Հոգին թռչում է ազատ դէպի վեր—
Այդ անշէջ կայծը, սրբազան այդ հուր
Բոցեր է սփռում եթերից հթեր»:

Բացուիր, հով սուրբ օր, առաւօտ սիրուն,
Զարթիր, արեւելք, փարատիր մեր ցաւ.
Թող ծագէ, ով հայր, այն լոյսը փայլուն,
Որ ծագեց, երբ մեր Յոյսը ծնունդաւ:

XXXI Երբ Ղազարոսը թողեց իր տապան,
Դարձաւ իր տունը—Մարիամին կարօտ,

¹⁾ Սրբուր Հալլամը ու իր նշանածը—երկուքն էլ մեռած:

«Ո՞ւզեցիր լսել», հարց արին նորան,
Դո՞ք քրոջ լացը գերեզմանի մօտ»:

— «Ո՞ւր էիր եղբայր, այս քառեակ օրեր» —
Ո՛չ մի պատասխան չըկար այդ հարցին.
Թէ մահը ի՞նչ է, եթէ նա պատմէր,
Մարդիկ աւելի Տիրոջ կօրհնէին:

Եկան դրացիք՝ խեղճ ու մեծատուն,
Ծնծագին ձայներ լսուեցան այնտեղ.
Կարծես գերագոյն մի ուրախութիւն
Պատեց Ձիթենու գազաթը շքեղ:

«Տեսէք, Ղազարոս յարութիւն առաւ» —
Գրուածքից այդ է միայն մեզ յայտնի.
Սուրբ հեղինակը հիմք ունէր հարկաւ,
Որ գրեց այդչափ և ոչ աւելի:

XXXII Մարիամ աղօթեց լուռ ու ոգելից.
Սա էր աղօթքի միակ առարկան,
Թէ իր եղբայրը այնտեղ էր նորից.
Այնտեղ էր եւ նա, որ յարոյց նորան:

Սէրը սրտի մէջ բորբոքեց ուժգին,
Երբ իր հայեացքը լուրջ ու աներկբայ
Յառեց իր եղբօր սիրավատ դէմքին,
Ապա կանգ առաւ եւ Կեանքի վերայ:

Այդ լի բերկրութիւն և անշէջ այդ սէր,
Ճրեցին իսպառ ահ ու տարակոյս,
Թրջեց արցունքով Քրիստոսի ոտներ,
Եւ իւղով օծեց գոհ ու լիայոյս:

Երբ ջերմ աղօթքով տոգորուի մի կեանք,
Եւ սէրը աճի գերագոյն սիրով —
Ի՞նչ մեծ բարիք է և ի՞նչ մեծ օրհնանք,
Այդպէս մաքուր կեանք ով կունենայ, ով:

XXXIII Դու, որ հոգեյոյզ փոթորկից յետոյ,
Դեզ մի ջինջ օդի հասած կըկարծես,
Հաւատքով վեհանձ ու բարեբարոյ,
Թէկուզ մերժում ես ամեն ձև ու ծէս —

Թող տուր աղօթէ քոյրըդ անվրդով,
Թող նէ յուսավառ ձգտէ դէպի վեր.
Եւ մի պղտորիւ մութ ահնարկներով
Նէրա պարզ կեանքը և ուրախ օրեր:

Ձեր հաւատքն ունի նման վեհութիւն,
Նէ ունի եւ ծէս եւ կեանք օգտաւետ.
Թող օրհնեալ լինի այն մարմին, արիւն,
Որ նէ կապում է մի խորհրդի հետ:

Դու հետևող ես բանականութեան,
Խղճի օրէնքին՝ անկեղծ հպատակ,
Բայց նայի՛ր, ընկնես մեղսալից ճամբան,
Թէ չունիս այդպէս տիպ ու օրինակ:

XXXIV Այս դասն են տալիս իմ մոայլ օրեր,
Թէ կեանքը պէտք է անվախճան լինի,
Թէ ոչ երկիրը կը լինէր աւեր,
Եւ ինչ այնտեղ կայ—մոխիր ու փոշի:

Կանաչ դաշտերը, կամար լուսաշող
Մեզ կը թըլային սին ու այլանդակ—
Որպէս մի քերթուածք, որ մի խակ քերթող
Գրել է անխիղճ ու աննըպատակ:

Ինչ կ'լինէր Աստուած ինձպէսին համար,
Եւ միթէ՞ կարժէր ինչ որ բան ընտրել,
Ճիգ թափել տոկուն, համբերել յօժար,
Եւ այս սին կեանքից մի օգուտ փընտրել:

Է՛լ լաւ կը լինէր թռչունների պէս,
Որ զոհ են գնում թովիչ վիշապին,
Ընկնել գլխիվայր և թաղուել անտես
Խօլ խաւարի մէջ—անդունդը մթին:

XXXV Թէ վստահելի մի ձայն շնչէր
Նեղ գերեզմանից և ասէր այսպէս՝
«Փտում է մարմին, մաշում են այտեր,
Մեռնում է մարդը և կորչում անտես»

«Կասէի, ով սէր, քեզ համար պիտի
Ես լինեմ զիւրուր՝—միշտ կ'ուրի պատրաստ,

Որ դու միշտ մնաս վառ ու կենդանի»:
Եւ պիտի դառնամ ու լսեմ զգաստ

Ծով ու գետերի տխուր մեղեդին,
Որոնք մերթ դանդաղ, մերթ արագաբար
Փշրում են հին լեռն ու շինում կրկին
Դորա փոշիով մի նորոգ աշխարհ:

Եւ սէրը կասէր հառաչ քաշելով՝
«Այդ անխիղճ ծովի կոծ ու հեծեծանք
Մեռցնում են իսպառ իմ խանդ ու կորով»:
Մահը տեսնելիս՝ մաշում է իմ կեանքը:

—Անօգուտ խօսքեր և զոհը վայնասուն:
Թէ համարէինք մահը իբրև մահ,
Սէրը չունենար պիտի գոյութիւն,
Եւ ոչ էլ գործէր ազատ ու վստահ:

Կամ գոյութիւնը կը լինէր ունայն.
Այծամարդի պէս բիրտ ու դարձադէմ,
Որ միշտ լցնում է իր գէր որովայն,
Եւ մէջքը դարձնում արեգակի դէմ:

XXXVI Վեհ ճշմարտութեան սաղմը թէև կայ
Մարդկային սրտում իբրև մի գաղտնիք,
Բայց օրհնենք նորան, որ դորա վերայ
Դրեց իր անջիջ դրոշմ ու կնիք:

Երբ ճշմարտութիւնն մութ էր ու օտար,
Իմաստութիւնը եկաւ մեզ այցի—
Ճշմարտութիւնը տգէտի համար
Առակի ձևով եղաւ մատչելի:

Խօսքը շունչ առաւ և մարդկանց ձեռքով
Մտեղծեց հաւատք և ազնիւ գործքեր.
Ո՛չ մի պօտի հանճար ու կորով
Չեն այդպէս ազդու, վեհ ու շահաբեր:

Կարդալ այս խօսքը կարող է դիւրաւ
Ե՛ւ փոս փորողը եւ հէգ գիւղացին,
Ե՛ւ որմնադիրը՝ ձեռքին քար ու կաւ
Ե՛ւ դեկ վարողը փոթորկի ժամին:

XXXVΠ ¹⁾ Ուրանիան սկսեց բարկացած խօսել—
«Ի՞նչ ես բարբաճեցի, փոքրիկ մեծախօս,
Այս հաւատքն ունի բեզնից էլ աւել
Մաքուր քահանայ և ընտիր հերոս»

Վար իջիր դէպի ծանօթ առուներ,
Եւ ման եկ դու քո՝ ²⁾ Պարնասի վերայ,
Թող քո սարդենին՝ սարալանջն իվեր,
Քնարեր օրօր քեզ համար կարգայ»:

Եւ ³⁾ Մելպոմինէն, իմ աստուածուհին
Պատասխան տուաւ հէզ ու գլխիկոր—
«Արժան չէ խօսել ինձ նման մէկին
Քո խորհուրդներից՝ մեծ ու զօրմուր»:

Ես մի երգիչ եմ՝ հողին հաւասար,
Խիստ աննշան է իմ ձիրք ու արուեստ.
Երգում եմ ցաւոտ սրտերի համար,
Եւ մարդկանց սիրոյն տալիս եմ գովեստ»:

Միտ էի բերում նորան, որ մեռաւ,
Եւ յիշում նորա ջերմ խօսակցութիւն,
Որ տալիս էր ինձ բերկրութիւն անբաւ—
Որպէս սուրբ գինին մահամերձ մարդուն»:

Իմ այս նեղ ճամբին կարօտ էր հողիս
Սուրբ գրոց միջի մխիթարութեան.
Ծոյլ ծառայ էի իմ վարդապետիս,
Երգըս պղծում էր նորա սրբարան»:

XXXVΠI Քայլում եմ յոգնած ու թոյլ ոտքերով,
Անծայր երկինքը մութ է ու մռայլ.
Ոչինչ չի վառում իմ խանդ ու կորով:
Հեռուն չեմ տեսնում ամպեր լուսափայլ»:

Ո՛հ ի՞նչ տխուր է զարունը հիմայ,
Գարնան երգերը չեն տալիս հրճուանք.
Բայց այս իմ սիրած երգերի մէջ կայ
Դո՛նէ ինձ համար փոքրիկ սփոփանք»:

¹⁾ Աստղերի Մուսան: ²⁾ Յունաստանում մի լեռ, որ համարում էր մեծ-
սաների կացարանը: ³⁾ Ողբերգութեան Մուսան:

Թէ ննջեցելոց հոգիքը ունին
Այս երկրի համար գէթ փոքրիկ մի սէր.
Անշուշտ անախորժ չենք քո ականջին
Այս իմ քո անուան ձօնածըս երգեր:

XXXIX Ո՛հ թէ կարէինք Վեր նայել հիմայ
Ա՛յն հոգիներին, որ թռան երկինք,
Ինչպէս նայում ենք հարսնացուի Վերայ,
Որ ծաղիկ առած՝ պճնում է ինքզինք.

Եւ իր ծնողքի օրհնանքը առած՝
Թողնում է ետև հայրական իր տուն,
Թէկուզ աչերը թաց ու թխպամած,
Բայց եւ սկսում է իր կեանքի գարուն:

Հայրը ուրախ է. բայց լուր—առերես.
Իսկ մօր այտերից արցունքն անբաժան...
Եւ տալով նորանց համբոյր սիրակէզ
Թևակոխում է նէ մի նոր շրջան,

Ուր իր մանկիկին պիտի տայ մնունդ,
Եւ կրթէ նորան ու գործէ յաւէտ—
Նէրա պաշտօնն է, որ մի նոր սերունդ
Կապէ ապագայ սերունդների հետ:

Քեզ էլ անկասկած մի կեանք տրուեցաւ,
Որ դարձնես անմահ ու միշտ օգտակար,
Որ քո պաշտօնից չըյոգնես բնաւ,
Կատարես գործքեր—երկնքին յարմար:

Բայց, ախ, տարբեր է մեր այն բաժանում...
—Երբ ծնողները նորահարս դստրից
Բարի և ուրախ լուր են ստանում,
Ցրւում են իսկոյն հոգսեր ու թախիծ:

Երբ ջահէլ մայրը՝ ինքնագոհ ու սէգ,
Իր ծծկերի հետ գնում է հէրանց,
Նէրա ծնողքը—առաջ վշտաբեկ,
Բայց հիմայ ի՛նչպէս հրճւում են սրտանց:

Բայց, ախ, մենք իրար էլ չենք տեսնելու,
Մինչև ես կիջնեմ խոնաւ գերեզման.

Որ անյայտ երկրում բնակւում ես գու,
Իսկ իմ բաժինը—այս փշոտ ճամբան:

XL Մահիցըդ առաջ քո հոգին անրիժ
Ձգտում էր միշտ վեր ազատ ու կայտառ—
Որպէս նուրբ նիւթը թանձր զանգուածից,
Որպէս սեղանի հուրը մշտավատ:

Բայց, ախ, դու հիմայ անքննելի ես,
Է՛լ չեմ մասնակից քո վեհ գործքերին,
Հեռու վայրերում՝ անյայտ ու անտես,
Միշտ սաւառնում է հիմայ քո հոգին:

Ի՜նչ, ցնորք է սա.— բայց չէր կարելի,
Որ ես զօրաւոր թեւեր ստացած՝
Կեանք ու արեից վեր սլանայի
Դէպի քեզ, ով իմ ընկեր անմոռաց:

Մահը չէ տալիս ինձ այնքան մեծ վիշտ,
Եւ չէ պատճառում սարսափ իմ հոգուն,
Ո՛չ էլ անդունդը, ուր լսւում են միշտ
Ձարագործ մարդկանց ճիչ ու վայնասուն:

Այլ երբ շատ անգամ կարմիր վերջաւոյս
Պատում է վայրը՝ ճահճոտ ու աւեր,
Տիրում է սրտիս այս սև տարակոյս,
Թէ, ախ, չեմ կարող լինել քեզ ընկեր:

Թէկուզ վեր ձգտեմ ու վննեմ անվերջ
Քեզ շրջապատող հրաշք ու զարմանք,
Դարձեալ ինձանից անհունութեան մէջ
Առաջ ես ամբողջ մարդկային մի կեանք:

XLI Բայց թէ առաջ է ինձնից իմ ընկեր,
Խիստ զգալի է սին սրտիս համար.
Երբ բնակութեան մեր տեղը մէկ էր,
Ինձ կարծում էի նորան հաւասար:

Ես հիմայ այստեղ, իսկ նա երկնքում,
Բայց նա ինձ համար դարձեալ սիրելի.
Իր հմուտ հոգին պիտի անդադրում
Առաջնորդէ ինձ ազնիւ գործքերի: